
ХРОНІКА

**«МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ УКРАЇНИ
У ДЗЕРКАЛІ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕФОРМ» –
Міжнародна науково-практична конференція в Харківському національ-
ному аграрному університеті ім. В. В. Докучаєва,
присвячена 50-річчю початку великомасштабного обстеження
ґрунтів України (1957–1961 рр.)**

Конференція відбулася 12–13 червня 2008 р. на кафедрі ґрунтознавства, що само по собі є знаковим. Ця кафедра, вперше заснована В. В. Докучаєвим, має добрі традиції, а такожі не менш вагомий напрацювання стосовно дослідження сучасного стану ґрунтів – головного національного багатства України. Тут успадковано, збережено і примножено ті основи дослідження ґрунтового покриття і конкретних ґрунтів, що їх розробили В. В. Докучаєв, М. М. Сибірцев і К. Д. Глинка в Ново-Александрійському інституті сільського і лісового господарства, перебазованого з початком першої світової війни до м. Харкова (1914 р.). У 20–30 рр. минулого століття на кафедрі ґрунтознавства Харківського сільськогосподарського інституту працювали професори Г. Г. Махів, Д. Г. Віленський, О. Н. Соколовський, Є. М. Лавренко та інші науковці, які не лише продовжили, але й примножили традиції своїх великих попередників і вчителів. Академік О. Н. Соколовський та його наукова школа (професори О. М. Грінченко, М. К. Крупський, Г. С. Грінь, О. М. Можейко, Н. Б. Вернандер, Г. М. Самбур та ін.) заснували в 1956 р. (за рік до початку великомасштабного обстеження ґрунтів) у м. Харкові на базі докучаєвської кафедри ґрунтознавства Харківського СГІ (нині – Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва) УНДГ Український науково-дослідний інститут ґрунтознавства (нині – Національний науковий центр «Інститут ґрунтознавства та агрохімії» – ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» УААН). Саме ця наукова установа стала разом з докучаєвською кафедрою ґрунтознавства ХСГІ тим науково-методичним центром, на долю якого випала честь підготувати й здійснити в 1957–1961 рр. великомасштабне обстеження ґрунтового покриття України.

Знаковість, епохальність та незникаюча актуальність події, що її обговорювали на Міжнародній конференції, підкреслюється тим, що у всі часи, у всіх народів головним національним багатством завжди була земля, тобто земельно-ґрунтовий ресурс держави. І ось уперше в світовій практиці була ретельно проведена агроінвентаризація цього безцінного ресурсу й обстежено стан його ґрунтової складової на агровиробничій і генетичній основі в колишній Українській РСР. Сьогодні в порядок денний вписано нагальну потребу в проведенні повторного великомасштабного обстеження ґрунтів незалежної України з огляду, передусім, на реформування земельних відносин, а отже й оцінку земель реформованих господарств з різними формами власності на землю та засоби виробництва. Ці обставини гранично актуалізують і сам досвід аналогічних попередніх робіт з обстеження ґрунтів в період 1957–1961 рр.

Для підготовки до проведення конференції був сформований Оргкомітет конференції в такому складі: голова – член-кореспондент УААН, проф. С. Ю. Булігін, академік УААН, проф. В. І. Кисіль, співголови – академік УЕАН, проф. Д. Г. Тихоненко, академік УААН, проф. С. А. Балюк, проф. В. В. Дегтярьов, відповідальний секретар – доктор біологічних наук, проф. М. О. Горін.

У зв'язку з особливими обставинами роботою конференції, як і підготовкою до неї, керували професори Д. Г. Тихоненко і С. А. Балюк. Як сказано вище, конференція проходила з 12 по 13 червня 2008 р. у м. Харкові на базі Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва. В її роботі взяли участь представники Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва, ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» УААН, Національного аграрного університету Кабінету Міністрів України (м. Київ), Каїрського університету (Єгипет), Курської державної сільськогосподарської академії ім. проф. І. І. Іванова (Росія), Белгородського університету (Росія), Белгородського СГІ (Росія), Львівського національного університету ім. Івана Франка, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Державної центральної сільськогосподарської бібліотеки УААН, ННІ земельних ресурсів та правознавства НАУ (м. Київ), Інституту аграрної економіки УААН, Національного технічного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне), Інституту зрошувального садівництва ім. М. Ф. Сидоренка (м. Мелітополь), Харківського національного педуніверситету ім. Г. С. Сковороди, Чернігівського державного інституту економіки і управління, ДП «Головний науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» (м. Київ), Рівненської, Чернігівської і Харківської ПТЦ «Облдержродючість», Уманського державного аграрного університету, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Луганського інституту агропромислового виробництва, Інституту екології Карпат

НАН України, УкрНІЛГА ім. Г. М. Висоцького, Фонду цільових екологічних (зелених) інвестицій, землевпорядної фірми «Лан» (м. Луганськ), Харківського управління контролю за використанням земельних ресурсів, ННЦ «Нікітський ботанічний сад», Таврійського гуманітарно-екологічного інституту (м. Сімферополь), Миколаївського державного аграрного університету, Кіровоградського національного технічного університету, Інституту зернового господарства УААН (м. Дніпропетровськ), Дніпропетровського державного аграрного університету, Інституту по фуражній культурі (м. Плевен, Болгарія), Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН (м. Харків), Інституту по планинському животноводству і земледелию (Болгарія), Кіровоградського обласного державного проектно-технологічного центру охорони родючості ґрунтів і якості продукції, Поліської дослідної станції ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського», Львівського державного аграрного університету, Державного агроекологічного університету (м. Житомир), Інституту сільського господарства Полісся УААН, Таврійського державного агротехнологічного університету.

У роботі конференції взяла участь 207 науковців. На пленарному засіданні були заслухані доповіді провідних ґрунтознавців України з історії ґрунтово-картографічних робіт, методології їх проведення на сучасному етапі, класифікації ґрунтів України, їх антропогенної еволюції і рекультивациі земель, ґрунтово-геохімічного районування території України і ґрунтово-технологічного районування її орних земель, проблем екологічної оцінки і раціонального використання земель України, економічної оцінки та екобезпеки застосування добрив та інших агрохімікатів, методики складання ґрунтових карт за матеріалами дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та ГС-технологіями. На заключному пленарному засіданні було прийнято рішення конференції.

На конференції працювало п'ять секцій:

- ґрунтознавства;
- агрохімії;
- землеробства;
- лісового господарства;
- екології та охорони навколишнього середовища.

Пленарне засідання розпочалося о 10 год. під головуванням академіка УЕАН, професора Д. Г. Тихоненка. Він зачитав вітальну телеграму від ректора Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва, члена-кореспондента УААН, професора С. Ю. Булігіна, який знаходився в цей час у відрядженні, а також привітання від професорів С. Т. Вознюка і С. І. Веремєнка (м. Рівне).

З вітальними словами виступили: зав. кафедрою ґрунтознавства Каїрського університету, д-р с.-г. наук, професор Карам Фуад Муса (Єгипет), доктор Іван Пачев (Болгарія).

Потім професор М. О. Горін озвучив спільну з Д. Г. Тихоненком і В. А. Вергуновим доповідь «Історія і методологія ґрунтових обстежень в умовах реформування земельних відносин», повністю співзвучну основній ідеї конференції. Він наголосив, що сьогодні загальновизнаною стала необхідність пошуку конкретних способів подолання негативного впливу антропогенної діяльності як на довкілля (з ґрунтами в його складі), так і на саме суспільство. При цьому вкрай актуалізувалася потреба прийняття на всіх рівнях (від локального і місцевого до міждержавного і глобального) відповідальних програмних рішень, спрямованих на усунення протиріччя між обмеженістю природних (передусім ґрунтово-земельних) ресурсів та зростаючими потребами суспільства щодо їх репродуктивних можливостей. Прийняті в нинішній землеоцінній практиці України підходи до оцінки земель та їх ґрунтових компонентів потребують нових розробок юридично-правових нормативів у земельно-рентних відносинах, як це сповідують цивілізовані держави, де головним орієнтиром слугує екологічна оцінка землі як головного стратегічного ресурсу прийдешніх поколінь. Такий, здавалося б, очевидний *евростандарт землеоцінювання* потребує впровадження в аграрний сектор економіки України екобезпечних програм окультурювання ґрунтів, охорони земель. Нерегульована державою стихійна гонитва за надприбутками, здобутими за рахунок природи (землі) на тлі злиденіння переважної більшості українців, зовсім не залишила місця для традиційного в Україні морального (екоетичного) вибору між добром і злом у стосунках людини (точніше, соціуму) із землею та її ґрунтово-ценотичним розмаїттям як передумовою сталого землекористування, а отже й гармонійного розвитку нашої держави. Її чорноземні та інші *біосферні еталони родючості*, гранично вигідно розташовані в самому центрі європейського континенту на перехресті євразійських та інших трансконтинентальних торговельних шляхів, з неприпустимою безвідповідальністю перед нащадками включаються в ринкову стихію з порушеннями чинного законодавства.

Пошук відповідей на ці та інші запитання супроводжував буквально всі доповіді, які звучали на пленарному та секційних засіданнях конференції. Особливо змістовною в цьому плані була доповідь одного з авторів-корифеїв сучасних ґрунтових карт України О.П. Канаша «Ґрунтові обстеження: ретроспекція, сучасний стан, погляд у майбуття». Не менш гострі проблеми висвітлили директор ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» академік УААН, доктор сільськогосподарських наук, професор С. А. Балюк (раціональне використання зрошуваних земель України та їх класифікація) і завідувач кафедри землеустрою і земельного кадастру Харківського НАУ проф. А. П. Вервейко (оцінка і використання земель України в сучасних умовах). Дуже змістовна й цікава своїми фактами доповідь доктора Івана Пачева була присвячена економічній ефективності добрив у реальних ринкових умовах Болгарії.

Актуальні проблеми охорони земель у дельті Нілу висвітлив у своїй доповіді завідувач кафедри ґрунтознавства Каїрського університету д-р с.-г. наук, професор Карам Фуад Муса, а академік В. В. Медведєв запропонував новий ґрунтово-технологічний підхід до районування найбільш цінних

орних земель України. Завідувач відділу ґрунтового покриву ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» В. Б. Соловей у колективній доповіді з М. І. Полупаном і В. А. Величком висвітлює особливості українського прориву у вирішенні проблеми класифікації ґрунтів. Завершилося пленарне засідання дуже цікавою і необхідною доповіддю «Методика складання великомасштабних карт ґрунтів України з використанням ГІС-технологій і матеріалів ДЗЗ», яку від групи молодих науковців ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» і Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва зробив канд. с.-г. наук С. Р. Трускавецький.

Творчі й плідні дискусії продовжилися в роботі секцій.

На секції ґрунтознавства (керівники проф. Д. Г. Тихоненко, академік УААН С. А. Балюк) було заявлено більше 40 доповідей, зокрема «Забуті класифікації ґрунтів України» (Д. Г. Тихоненко), «Класифікація зрошуваних ґрунтів України» (С. А. Балюк зі співавтор.), «Зміни екологічного стану чорноземів короткопрофільних Донбасу» (О. Н. та О. П. Другови і В. М. Белослудцева), «Динаміка вмісту гумусу в ґрунтах Харківської області» (проф. Т. О. Грін-ченко, Б. В. Роман зі співавтор.), «Особливості ґрунтового покриву Подільського Придністров'я» (проф. Ф. П. Топольний), «Буроземі України та інших держав: проблеми класифікації та використання» (проф. В. І. Канивець), «Характеристика гумусу цілинних і орних чорноземів України» (проф. В. В. Дегтярьов), «Класифікація органогенних гідроморфних ґрунтів України» (проф. Р. С. Трускавецький).

У дискусії з питань класифікації ґрунтів України та створення служби охорони земель виступили: О. П. Канаш, В. І. Канивець, Ф. П. Топольний, Д. Г. Тихоненко, В. Б. Соловей, О. П. Другова, В. О. Белоліпський, Г. І. Ковеза.

На секції агрохімії (керівники професори М. М. Мірошніченко і А. І. Фатеев) було заявлено 18 доповідей, в яких провідні агрохіміки України та Болгарії характеризували вплив добрив на врожайність та якість пшениці, ячменю, ріпаку, гороху, лучних трав, овочевих та плодово-ягідних культур, давали агрохімічну характеристику ґрунтів, описували вплив бактеріальних добрив, мікрота макроелементів на родючість ґрунтів.

Секцію землеробства (керівники чл.-кор. УААН, проф. С. Ю. Булігін, проф. В. С. Зуза) представляли доповіді Ю. М. Шевякова (до проблеми екологізації землеробства), М. К. Клочка, С. І. і Н. А. Кудрі (вплив добрив на врожайність культур в короткоротаційних сівозмінах), М. В. Шевченко зі співавтор. (агрохімічні наслідки мінімалізації обробітку чорноземів), А. М. та Л. А. Свиридових (закономірності азотного живлення сорго зернового на чорноземах типових), С. Ю. Булігіна, М. І. Чайки зі співавторами (режим зволоження чорнозему звичайного при «нульовій» технології), О. А. Цюк (продуктивність зерно-просапної сівозміни Лісостепу при екологізації землеробства), В. Д. Синявіна, В. О. Єщенко, В. С. Зузи та ін.

На секції лісового господарства (керівники чл.-кор. УААН, проф. В. П. Ткач, доц. О. Б. Величко) було зроблено 25 доповідей, зокрема «Стан лісів України та шляхи удосконалення лісового господарства» (В. П. Ткач), «Аналіз товарної структури стиглих дубняків» (Л. І. Ткач, Ю. М. Біла), «Возможність використання в лесном хозяйстве экзотов из коллекции дендропарка ХНАУ» (И. И. Сытник), «Возрастной спектр подроста сосны под пологом материнских насаждений» (А. Н. Салтыков), «Використання рослин роду *Cornus* в лісомеліоративних насадженнях» (В. С. Слюсарчук), «Вплив ґрунтових умов на поширення осередків кореневої губки» (А. Г. Булат), «Екологія *Quercus pubescens*» (Ю. Є. Малюга, І. Б. Остапенко).

Секція екології та охорони навколишнього середовища (керівники проф., д-р біол. наук М. О. Горін і доц. Н. М. Рідей) була представлена 32 доповідями, тематика та актуальність яких повністю відповідали назві секції. Було зроблено доповіді «Пріоритетні напрями оптимізації землекористування в проектах землеустрою» (С. Ю. Булігін, В. М. Кривов), «Агроекологічна оцінка чорноземів типових для вирощування зернових і кормових культур» (Н. М. Рідей, В. П. Строкаль), «Агроекологічні особливості ресурсоощадних технологій вирощування культур» (О. Л. Тонха, Т. М. Мельник), «Основні напрями рекультивативної землі в Степу України» (І. П. Чабан, В. О. Забалуєв), «Екологічні проблеми годівлі сільськогосподарських тварин» (В. В. Миресь), «Важкі метали в заплавах ґрунтах і лучних травостоях кормового призначення (спроба екологічної оцінки)» (М. О. Горін, Л. Ю. Воронко), «Рухомі форми кадмію в ґрунтах України» (Д. О. Семенов), «Проблеми використання та охорони земель в умовах земельної реформи» (О. Т. Лозовий), «Вплив випалювання на екологічний стан чорнозему типового» (О. Ю. Чекар), «Методичні аспекти управління земельними ресурсами в сучасних умовах» (А. П. Вервейко, Н. В. Волкодав) та інші екологічні проблеми агросфери, актуалізовані в Україні земельною реформою.

Особливого резонансу на секції набула колективна (С. Ю. Булігін, Д. Г. Тихоненко, М. О. Горін, В. В. Дегтярьов) доповідь «Екологізація освіти в Харківському НАУ ім. В. В. Докучаєва», з якою виступив проф. М. О. Горін.

У доповіді було акцентовано увагу присутніх на тій обставині, що перехід системи вищої освіти в Україні на євростандарти, згідно з Болонським протоколом, активізував діяльність Харківського агроуніверситету в напрямку екологізації аграрної освіти. Тут ініційовано фундацію підготовки екологів в галузі 0401 «Природничі науки» напрямку 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансованого природокористування». Харківський НАУ традиційно із самого початку готує екологічно орієнтованих фахівців для аграрного сектору економіки – ґрунтознавців, захисників рослин, селекціонерів, агрономів, лісівників, землевпорядників, економістів тощо.

До початку роботи конференції було видано три (№ 1, 2, 4) «Вісники Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія: ґрунтознавство, агрохімія, землеробство,

лісове господарство» загальним обсягом 42 умовно-друкованих аркуши, у яких розміщені наукові статті всіх учасників конференції.

На заключному пленарному засіданні було прийнято «Рішення Міжнародної науково-практичної конференції: Методологія дослідження ґрунтового покриву України у дзеркалі земельних реформ, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 12–13 червня 2008 р.»:

1. Схвалити проведену оргкомітетом конференції науково-методичну, організаційну і науково-практичну роботу. Відзначити великий внесок в організацію конференції професора Д. Г. Тихоненка.

2. Основними науковими та науково-практичними пріоритетами вважати:

- розвиток теоретичних і методологічних основ ґрунтознавства як фундаментальної науки;
- продовження робіт з удосконалення діагностики й класифікації ґрунтів України, принципів і методів моніторингу земель, у тому числі із застосуванням дистанційного зондування, сучасних підходів до ґрунтово-екологічного картографування із застосуванням геоінформаційних технологій та матеріалів ДЗЗ;
- створення нормативно-методичної бази проведення ґрунтових обстежень та інформаційних баз даних про стан ґрунтів;
- розробку теоретичних основ і ресурсозберезувальних технологій екологічно безпечного землекористування, органічного землеробства;
- наукове обґрунтування якісної, бонітетної і грошової оцінки, обґрунтування зміни категорії земель, виведення з риллі, ренатуралізації тощо;
- стандартизаційне і метрологічне забезпечення охорони та якості ґрунтів, гармонізація національної нормативної бази з міжнародною та європейською;
- розробку наукових основ ефективного використання агроресурсного потенціалу меліорованих земель на засадах інтегрованого управління водними і земельними ресурсами;
- активізацію просвітницько-виховної, ґрунтоохоронної роботи, активну співпрацю з громадськими екологічними і ґрунтоохоронними товариствами.

3. Просити:

• Верховну Раду України розглянути питання про осучаснення Національної програми охорони родючості ґрунтів, підготовленої відповідно до Закону України «Про охорону земель», передбачити її фінансування в бюджеті 2009 року;

• Кабінет Міністрів України із залученням УААН, Мінагрополітики, Держкомзему розглянути питання про створення на базі існуючих установ Державної служби охорони земель (ґрунтів), відновлення проведення ґрунтових обстежень;

• Мінагрополітики і УААН звернутися до Кабінету Міністрів України з проханням виділити кошти на розвиток матеріально-технічної бази наукових установ і ВНЗ.

4. Рекомендувати оргкомітету конференції розмістити інформацію про результати роботи конференції на сайті Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва і ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського», опублікувати інформацію в журналах «Вісник аграрної науки», «Ґрунтознавство», «Вісник НАН України» і газетах.

Учасники конференції висловили глибоку подяку співробітникам та адміністрації Харківського агроуніверситету ім. В. В. Докучаєва за створення належних умов для її роботи.

В. В. Дегтярьов,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
декан факультету агрохімії і ґрунтознавства
Харківського НАУ ім. В. В. Докучаєва

М. О. Горін,
доктор біологічних наук, професор